

ENVIKENS NYA KYRKA

Nya Kyrkvallen 1:1, Envikens församling, Falu kommun, Dalarnas län

Envikens kyrka fotograferad den 11/2 2006 –
digitalfoto Rolf Hammarskiöld

BESKRIVNING

Envikens nya kyrkplats ligger på en höjd, omgiven av öppet odlingslandskap och med utsikt mot Klockarsjön i nordost. Vid den asfalterade planen framför kyrkan ligger även församlingshemmet, knuttimrat och falurött, uppfört åren 1911-13 som kommunalhus. Från planen leder en grusad väg rakt mot prästgårdens gulreveterade huvudbyggnad, uppförd 1848. Den flankeras av två flyglar som bland annat rymt brygghus, källarsvale och enklare bostad.

Församlingshemmet –
digitalfoto Rolf Hammarskiöld

Kyrkoanläggningen

Kyrkogården sydost om kyrkan invigdes 1880 av kyrkoherde J A Timm och har successivt utvidgats. Vid infarten finns ett gravkapell, uppfört 1884 men ombyggt till nuvarande utseende 1924-25, enligt ritningar av pastor Ruben Gustafsson i Svabensverk. Denne svarade också för kapellets alljämt befintliga altaruppsats.

Kyrkobyggnaden som uppfördes 1956-57 omfattar ett långhus med högrest, skiffertäckt sadeltak, mot söder ett vapenhus med valmat tak och i nordost ett torn med skifferklädd kupol

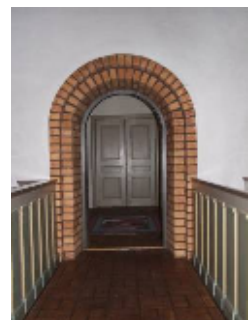
i två avsatser. Betonggrunden döljs bakom en sockel av ljusgrå granit. Fasaderna är putsade med grovt kalkcementbruk, med en ojämn, ”medeltida” yta, samt avfärgade med KC-färg. Utmed takfoten löper en dekorativ tegelfris. Stora korsblinderingar pryder vapenhuset och östra gaveln. På södra långsidan finns tre rundbågiga fönsteröppningar med bruna snickerier och blyinfattat nyantikglas. Västra portalen med pardörr och runt överljusfönster omsluts av en valvbåge. Vapenhuset i söder har en utstickande portal, rundbågig och täckt med kopparplåt. Dörren är klädd med liggande, profilerad panel och dekorativt, svartmålat smide.

Innanför västra ingången följer ett litet *vindfång*, med kalkstensgolvet. *Vapenhuset* i söder har en takpanel med målad färggrann dekoration och golvtegel lagt i fiskbensmönster.

Vapenhusets takpanel är färggrant dekorerad. Målningen utfördes av konstnären Nils – Aron Berge under byggtiden 1956-57. Taklampan ritades av kyrkans arkitekt Sven Ahlbom.

Kyrkorummet efterliknar en basilika, täckt av ett plant tak, buret av öppna bjälkar som med järnstänger förankrats i takstolarna. Bjälkarna är laserade i grå nyans, mellanliggande råspontad panel i rödbrun. Väggarna har slammats, rivits med kvast och avfärgats vita. Fönsterbänkarna sluttar brant och är belagda med mejslad kalksten. I gångarna ligger lackat tegel i rutmönster och under bänkarna en gråstrimmig linoleummatta. Bänkinredningen är öppen, med rektangulära gavlar utförda av kvistfritt virke, laserat i gulgrå och rödbruna nyanser. De sju stora ljuskronorna i järn och mässing, formgivna enkom för detta rum, sägs efterlikna gotiska tornspiror.

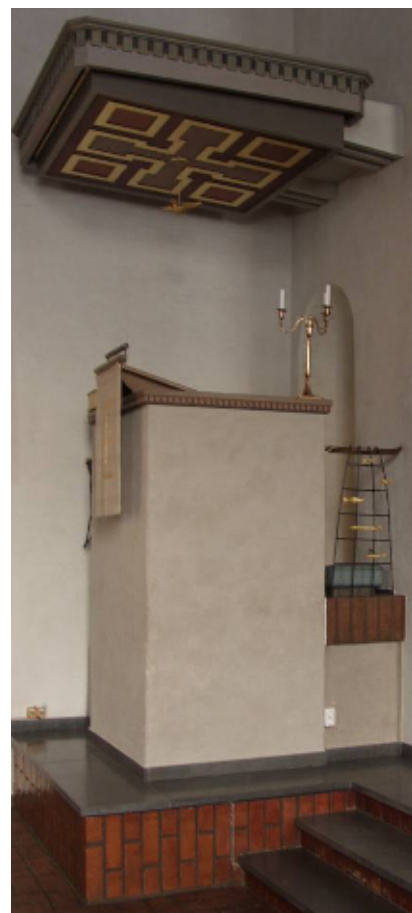
Läktaren i väster vilar på mörkblå betongkolonner. Barriären av laserad furu har rektangulära, mörkgrå fyllningar och ljusare ramlister. Orgelns fasad är plan, med enkelt profilerade lister, för övrigt ingen dekor.

På norra sidan, inom tornets murar, finns en liten *läktare/gapskulle*, med gotisk valvbåge och spegelindeldad barriär. Bakom gapskullen finns en samlings-sal för sammanträden och undervisning.

Koret ligger tre steg över kyrkorummet, avskilt med en triumfbåge. Golvet här är belagt med polerad grå kalksten. Taket indelas i kassetter som strålar samman mot treenighetens symbol. Altaret är till sin bakre del tegelmurat och har framtill fyra pilastrar av cederträ, vilka uppbar en tjock altarhäll av kalksten. Även knäfallen framför är utförda i cederträ. Ovan altaret sitter ett stort, djupt altarskåp, vars utvändiga målningar framställer Kristus och apostlarna. Altarskåpets rikt förgyllda insida upptas av rejält tilltagna träskulpturer. Inbyggd i triumfbågens norra sida är predikstolen, tegelmurad och putsad gråvit, med överliggare av trä. Baldakinen ovan predikstolen har likadana kassetter som i korets tak. På sidan om predikstolen finns murade nischer dekorerade med konstsmide.

Konstnären Nils-Aron Berge avled innan hann färdigställt altarskåpet. Konstsmidet vid predikstolen formades av Erik Wränge.

Byggnadshistorik

Vid en prostvisitation 1885 konstaterades att Envikens gamla, timrade kyrka var i dåligt skick. Församlingen aviserade då målsättningen att bygga nytt på annan plats och började insamla medel därtill. Drygt 40 år senare hade planen modifierats: Den 17/12 1925 antog kyrkostämman ett program för att demontera, flytta och återuppföra kyrkan i Rönndalen, två kilometer norr om kyrkbyn. Där fanns sedan tidigare församlingens prästgård och begravningsplats, invigd 1880. Men beslutet överklagades till Länsstyrelsen, som upphävde detsamma. Den definitiva vändningen kom då församlingen 1927 tog emot kronolänsman Richard Rubenius donation på 10 000:-, avsedda att underhålla den gamla kyrkan, med villkoret att den inte flyttades. Följden blev att församlingen återgick till sin gamla idé att bygga nytt. Arkitekt Sven Ahlbom hade 1933 upprättat nybyggnadsritningar, vilka stadfästes av Kunglig Maj: t den 12/10 1934. På grund av andra världskriget och statliga regleringar fördröjdes dock byggstarten i över tjugo år.

Den 1/9 1956 togs första spadtaget i Rönndalen. Bygget skedde med moderna material, fast i en historisk stil som var ur tiden – ritningarna hade ju hunnit bli ganska gamla.

Grunden göts av betong och på denna uppfördes dubbla murar av tegel i kryssförband. Helt jämna murytor undveks, i enlighet med arkitektens påbud *"att den färdigputsade ytan får den karaktär som exempelvis kan iakttagas i gamla putsade gråstenskyrkor"*. Av samma skäl sattes en sockel av gråsten i oregelbundet förband. Fasadputsen slogs med grovt bruk som bearbetades till *"livlig, omväxlande yta"*. Rundbågiga fönster med blyinfattat glas togs upp på sydsidan, medan den norra enligt mönster från våra tidigaste kyrkor blev helt fönsterlös. Närmast under takfoten murades en dekorativ tegelfris. De branta takfallen var en annan medeltida influens, däremot inte skiffertäckningen (fast visuellt påminner den om tjärade spån). Tornet placerades i nordost, med raka murar och en skifferklädd kupol, vars form anknyter till 1700-talets kyrkor.

Kyrkorummets gavns formen av en basilika, täckt med ett plant trätak. Takbjälkarna bilades av grova stammar från Envikens prästskog och ströks med en linoljebaserad lasyr i grå och rödbruna nyanser. Väggarna slamputsades grovt och revs av med kvast för att få en önskad, rustik yta. I gångarna lades golv av hårdbränt tegel i cement. Korets status markerades med en avskiljande triumfbåge och ett kassettak laserat i starka kulörer. Konstnären Nils-Aron Berge utformade altarskåpet, uppbyggt efter medeltida mönster, men allting i betydligt kraftigare dimensioner. Berge svarade även för dekorationsmålningar i vapenhuset och på gapskullen. För smidesdekorationerna svarade smeden Erik Wränge. I kommunalhusets källare installerades en panncentral, varifrån kulvertar drogs till kyrkan som utrustats med golvvärme. Biskop John Cullberg invigde den 2/6 1957. Året efter invigdes den 17-stämmiga orgeln, byggd av Olof Hammarberg i samråd med arkitekten Sven Ahlbom.

En inre restaurering skedde 1986, utan att kyrkorummets ursprungliga gestaltning förändrades. 2003 genomgick tornet en yttre renovering, då skiffertäckningen lades om och fasaderna kalkavfärgades i en något mer gulaktig nyans än den ursprungliga KC-färgen.

Kulturhistorisk karakteristik och bedömning

Envikens kyrka uppfördes 1956-57 i en uttrycksfull arkitektur, med många referenser till kyrkobyggande under olika historiska perioder, främst medeltid. Exempelvis lämnades norra sidan utan fönster, kyrkorummet täcktes med ett rustikt trätak och en gapskulle byggdes.

Fasaddetaljerna formades med målet att få ett medeltida utseende, men resultatet blev knappast det eftersträvade. Raden av jämnstora, runda sockelstenar och fasadputsens med sina markanta slevdrag finner ingen motsvarighet bland medeltida kyrkor, knappt ens i det samtida byggandet. Däremot är tegelfrisen en mer trovärdig stilimitation. Tornets kupol påminner snarast om 1700-talets kyrkobyggande, liksom de långa fönstren med sina blyinfattade rutor.

I kyrkorummet avspeglas 1950-talets estetik i åtskilliga detaljer, exempelvis korets kassettak, predikstolen och Erik Wranges järnsmide. Ljuskronorna blev en mer udda nyskapelse.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- Envikens nya kyrka från 1956-57 uppfördes efter arkitekt Sven Ahlboms detaljerade, omfattande anvisningar och har bevarats i nästan helt ursprungligt skick.
- Det påkostade, väl genomtänkta bygget har visat sig stå väl emot tidens tand. Såväl exteriör som interiör är synnerligen känsliga för förändringar - även udda detaljer som den märkligt slagna fasadputsens är viktiga för helhetsintrycket och därför viktiga att slå vakt om
- Vid bedömningen av kyrkorummet skall även beaktas att många möbler tillhör kyrkans ursprungliga inredning och är därför viktiga att slå vakt om.
- Kyrkorummets konstnärliga utsmyckningar håller mycket hög klass, utförda av konstnärerna Berge och Wrangle som samarbetade med arkitekten.
- Begravningsplatsen bör inventeras, för klassificering av de kulturhistoriskt mest värdefulla gravarna.

Redaktionella uppgifter

Inventeringstillfällen: 2006-02-11 och 2006-04-27

Fältinventering: Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning:

Rolf Hammarskiöld, efter samråd med referensgrupp utsedd av Västerås stift

Rapportsammanställning: Rolf Hammarskiöld, Västerås stift

Rapporten färdigställd: 2006-12-29

Källor och litteratur

Otryckta källor

Dalarnas museum:

- Rapport om 2003 års reparationer på tornet, dnr 95/01

Envikens församlingsarkiv (EF):

- Bilaga A till bygglovsansökan 19/5 1952
- O I a: 5a, Arbetsbeskrivning i oktober 1954, Korrespondens med S O Asplund byggnads AB
- O I a: 5b, orderbekräftelse (Nordiska kompaniet)

Litteratur

Ahlberg, Hakon och Björklund, Staffan: Dalarnas kyrkor i ord och bild, Västerås 1996

Bergquist, Rudolf: Envikens nya kyrka – dess tillkomst och invigning/*Julbok för Västerås stift 1957, Västerås 1957, s 156-167/*

Sammanställning av viktiga händelser för kyrkan, relaterade till källor

Årtal	Händelse	Kommentar	Upphovsman	Källa
1921-55	Äldre kulturhistorisk inventering	Eftersom Envikens gamla kyrka var svår att värma upp hölls gudstjänster vintertid i kommunalhuset i Rönndalen		EF: Bilaga A till bygglovsansökan 19/5 1952
1956-57	Nybyggnad	Första spadtaget för nya kyrkan togs den 1/9 1956 Grundmurar och pelare göts av betong. Socklar sattes av ljusgrå granit Väggar murades av dubbla tegelmurar. Teglet lades i kryssförband. Fasaderna putsades med KC-bruk (Gullex). Vid slutliga påslaget eftersträvades en ojämn yta Yttertakets belades med svart Grythytteskiffer Fönsteröppningarna gjordes rundbågiga. I dem sattes fönster med kraftiga poster av trä, målat med brun oljefärg, samt blyinfattat, gulskimrande glas. I västra gaveln och södra långsidan sattes dörrar med stående, brunt målad panel. På nyåret 1956 hade torn och murar nått sina krön. Därefter anbringades bjälkarna till kyrkorummets tak, bilade av stammar från Envikens prästskog. I kyrkorummet lades golv av hårdbränt tegel, lagt i cement. Kyrkorummet täcktes med ett plant tak av bjälkar och råspontad panel. Öppna bänkrader byggdes av kvistfritt virke, med rektangulära gavlar, betsade ljusgrå och i terra Uppvärmning skedde genom varmvattensystem med radiatorer och värmeslingor i golven. Värmen tillfördes genom kulvert från panncentralen i det intilliggande kommunalhuset Kyrkan invigdes av biskop John Cullberg den 2/6 1957	Arkitekt Sven Ahlbom Ingenjör Alfred Magnusson Stig Abrahamsson, S O Asplunds byggnads AB i Örebro Kyrkokonstnär Nils – Aron Berge Målarmästare Eric och Olle Alm Konstsmed Erik Wränge	EF: O I a: 5a, Arbetsbeskrivning i oktober 1954, Korrespondens med S O Asplund byggnads AB EF: O I a: 5b, orderbekräftelse (NK)
1958	Fast inredning – orgel	17-stämmig orgel installerades. Invigning skedde den 5 oktober 1958. Orgelfasaden utformades i samråd med kyrkans arkitekt, Sven Ahlbom.	Olof Hammarberg, Göteborg	Inventarium, s 33
1986	Ändring – restaurering	Inre restaurering: Snickerierna bättrades och väggarna rengjordes		Ahlberg, s
2003	Vård/underhåll, exteriör	Skiffertäckningen på tornets tak omlades. Alla plattor togs ner, nytt underlag av plywood och papp lades över befintligt. Skifferplattorna lades tillbaka. Tornet kompletterades med snöräcken, hänggränna och två stuprör. Tornets fasader tvättades rena från rödalger och kalkavfärgades (Sto kalkfärg NCS 0502Y) Kulören uppfattades vid slutbesiktningen som något gulare än den befintliga på långhusets fasader. Nya koppardetaljer (ränndal med mera) monterades på sakristians tak.	Håkan Palmgren, Byggteknik AB Dala byggputs AB	Dalarnas museum: Antikvarisk rapport dnr 95/01